

Errol E. Harris, *Salvation from Despair. A Reappraisal of Spinoza's Philosophy* (Archives internationales d'histoire des idées/International Archives of the History of Ideas, LIX; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1973, 270 blz., f 61,90).

In dit boek geeft de auteur, hoogleraar in de wijsbegeerte aan de Northwestern University te Evanston (111., VS), een competente analyse van Spinoza's filosofie. Zijn Zuidafrikaanse afkomst stelt hem in staat ook kennis te nemen van de in het Nederlands verschenen literatuur over Spinoza en diens tijd, hetgeen een groot voordeel is bij de interpretatie van deze moeilijke wijsgeer. Want ofschoon Spinoza er steeds naar gestreefd heeft zijn gedachten zo helder mogelijk weer te geven, is zijn systeem toch zoveel omvattend, dat er steeds weer problemen rijzen bij de interpretatie. De auteur heeft zich bij zijn analyse laten leiden door de grondgedachte, dat Spinoza's denken een consistent geheel is en dat de tegenstrijdigheden waarvan hij wel wordt beschuldigd, slechts schijn zijn.

Harris geeft wat men noemt een idealistische interpretatie van Spinoza. Nu is het daarbij opmerkelijk dat hij Spinoza voortdurend in bescherming neemt tegen de kritiek die Hegel en de Hegelianen (Joachim, Caird, en anderen) op hem hebben uitgeoefend en nog steeds uitoefenen. Een van de grote verdiensten van het werk van Harris lijkt mij hierin te bestaan dat hij heeft aangetoond, dat de door velen aangenomen 'onoverbrugbare kloof' bij Spinoza tussen de wereld van God (de eeuwige substantie) en de concrete dingen in werkelijkheid niet voorhanden is. Hij slaagt hierin door Spinoza's begrip van substantie dynamisch op te vatten. Daardoor is hij in staat deze te zien als een geheel waarin wel degelijk onderscheidingen mogelijk zijn en waarin de concrete dingen hun organische plaats krijgen. Hij werkt deze visie uit voor Spinoza's gehele filosofie en kan zo laten zien dat er geen tegenstrijdigheden zijn in Spinoza's leer van de vrijheid en determinisme, in diens leer van de onsterfelijkheid, ethiek, enz. In een epiloog wil de auteur aantonen dat Spinoza's filosofie, geïnterpreteerd op de door hem gegeven wijze, richtinggevend kan zijn bij het zoeken naar oplossingen voor de vragen van onze tijd.

Methodologisch lijkt mij de opzet van Harris in principe juist. Het is altijd beter het werk van een auteur, waar mogelijk, als een eenheid te interpreteren dan allerlei tegenstrijdigheden te signaleren; althans, wanneer men dit ongeforceerd kan doen. Ik ben er echter niet van overtuigd dat de auteur daarin altijd is geslaagd. Met name Spinoza's leer van het parallellisme van denken en uitgebreidheid wordt in Harris' idealistische interpretatie onvoldoende recht gedaan. Maar een historisch tijdschrift als het onderhavige laat een uitvoerige wijsgerige discussie niet toe, zodat ik het bij deze enkele opmerkingen moet laten.

Het werk is voor filosofen ook interessanter dan voor historici. Harris geeft namelijk geen nieuw historisch materiaal en werpt ook geen nieuw licht op bekende historische feiten. Wel trekt hij hier en daar interessante lijnen in de geschiedenis van de wijsbegeerte; zo laat hij de invloed zien die Spinoza op Leibniz heeft uitgeoefend. Verder zal het werk die historicus goede diensten kunnen bewijzen die Spinoza's staats- en rechtsleer in een breder kader wil begrijpen. Het werk is namelijk helder geschreven en ook voor niet vak-filosofen verstaanbaar.

H. G. Hubbeling

RECENSIES

A.G. Weiler, ed. (met palaeografische aantekeningen door A. Gruijs), *Necrologie, kroniek en cartularium c.a. van het Fraterhuis te Doesburg (1432-1559)* (Kerkhistorische Bijdragen, IV; Leiden: E. J. Brill, 1974, xxx + 216 blz., f 68,-).

De kroniek van het Fraterhuis te Doesburg, nu voor het eerst in extenso uitgegeven, wordt al sinds de zeventiende eeuw min of meer regelmatig door historici gebruikt. Zij dankt die belangstelling vooral aan de mededelingen van de auteur, die sinds 1522 de pen voerde. Deze Egbert van Tricht besteedt veel aandacht aan de troebelen die de Hervorming te weeg bracht in binnen- en buitenland, en geeft een indruk van de reactie der Broeders op de nieuwe leer. Ook houdt deze schrijver zich bezig met de strijd tussen Geldersen en Bourgondiërs en met de economische problemen waarmee de Achterhoek in de eerste helft van de zestiende eeuw te kampen heeft. Zijn voorganger, Johan van Ahrweiler, deelt eveneens allerlei belangwekkends mee over de Gelderse geschiedenis, maar stricter dan Van Tricht beperkt hij zich tot zaken die het Fraterhuis en zijn directe omgeving raken: misoogsten en veeziekten, voedselschaarste, stijgende prijzen, nabij oorlogsgeweld. Voor de geschiedenis van de vestiging der Broeders des Gemenen Levens te Doesburg vormt de kroniek de hoofdbron.

Het handschrift maakt deel uit van een codex die ook een necrologie van het klooster (1435-1575) bevat en tegenwoordig samengebonden is met een circa 1560 samengesteld cartularium plus register van goederen, inkomsten en vaste lasten. Het geheel is door Weiler volgens de regelen der kunst geëditteerd en royaal uitgerust met verklarende en aanvullende voetnoten, zij het dat de verwijzingen van de kroniek naar het cartularium c.a. en omgekeerd schaarser zijn dan praktisch lijkt. Gruys heeft de uitgave voorzien van enige aantekeningen omtrent de uiterlijke aspecten van het handschrift en komt tot de conclusie dat de schrijvershand die de kroniek en de necrologie tot 1559 heeft uitgeschreven identiek is met die van de uit andere schrifturen bekende Egbert van Tricht, de tweede auteur.

In zijn uitvoerige inleiding behandelt Weiler voornamelijk de vraag, wie de auteurs van de kroniek waren, hoe zij aan hun stof kwamen en in welke jaren zij hun tekst neerschreven. Het kroniekje zelf noemt het gedeelte tot aan 1493 het werk van Johan van Ahrweiler, die evenwel pas in 1455 zijn intree in het Huis deed en volgens Weiler pas in de loop van de jaren zestig de tekst is gaan schrijven. Weiler neemt niet aan dat te Doesburg al een soort historiografische traditie bestond en vermoedt dat zijn kennis van zaken berustte op mondelinge overlevering en officiële documenten. Alweer volgens de kroniek werd na Ahrweilers dood (1493) het werk voortgezet door Van Tricht; deze is overigens pas in 1509 in het Fraterhuis gekomen en niet vóór 1522 zijn annalen gaan schrijven. Weiler meent dat hij zijn kennis over de eerste jaren na Ahrweilers dood uit mondelinge mededelingen en eventueel 'oudere aantekeningen' put, maar helemaal helder wordt de ontstaansgeschiedenis van het tweede deel der kroniek toch evenmin als die van het eerste deel. Het is merkwaardig dat Weiler in het geheel niet de 'necrologie' die aan de kroniek voorafgaat in zijn overwegingen heeft betrokken. Gruys verklaart dat Van Tricht in 1522 'de overlijdensgegevens uit het afgeschrevene' (namelijk de kroniek van Ahrweiler) samenvat 'in een lijst die hij vóór in de kroniek legt'. Dit is zonder twijfel onjuist: de necrologie bevat juist uit de periode vóór 1455 meer gegevens dan Ahrweiler in zijn kroniek heeft opgenomen, te weten de sterfjaren van Harmannus van Saltbommel, Aelbertus Gryt, Wilhelmus Noviomagii, en Theodericus Rees. Dit maakt mijns inziens aannemelijk dat men in het Fraterhuis al vóór Ahrweiler op het toneel verscheen, een necrologie bijhield en daarmee voortging, onafhankelijk van Ahrweilers historiografische arbeid. In 1559 stierf Van Tricht. In dat jaar houdt ook de kroniek op. De necrologie daarentegen wordt voortgezet